

Habib Karamânî vakfiyesinin ilk sayfası (VGMA, Mücedded Anadolu, XVIII, nr. 604, s. 227)

Caminin yanında kütüphane ve zâviye ile birlikte inşa edilen medresenin 1900 yılında altmış yedi talebesi bulunmaktaydı (*Salnâme-i Maârif-i Umûmiyye*, I, 862).

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, Mücedded Anadolu, XVI, nr. 601, s. 205; XVIII, nr. 604, sıra 248, s. 227-229; VGMA, *Defter*, nr. 483, sıra 528; VGMA, Sivas Sâlis Muhâsebe, nr. 483, sıra 528, s. 49; VGMA, Esas 2/3 (226), sıra 229; VGMA, Esas 2/5 (228), sıra 229; VGMA, *Defter*, nr. 420, sıra 996; VGMA, *Defter*, Esas 2/1 (224), sıra 3295; BA, İbnülemin-Evkaf, nr. 581; BA, Cevdet-Evkaf, nr. 1009; TK, *Defter-i Evkâf-ı Rûm*, nr. 583, vr. 118^b; BA, Cevdet-Maârif, nr. 1177; BA, *Çorum Tapu Tahrir Defteri*, nr. 444, s. 72, 85, 90, 170; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 577-578; Taşköpürizâde, *eş-Şekâik*, s. 265-266; Mahmûd el-Kelevî, *Ketâ'ibü a'lâmî'l-ahyâr min fuḡahâ'i mezhebi'n-Nu'mân el-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 630, vr. 456^{a-b}; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 282-283; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*, II, 540-541; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 62, 63, 76, 248; Cemâleddin Hulvî, *Le-mezât-i Hulviyye* (haz. M. Serhan Tayşî), İstanbul 1994, s. 409-410; Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, II, 177-178; Nazmî, *Hediyyetü'l-ihvân*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 495, vr. 143^b-145^b; Nişancızâde, *Mir'ât-i Kâinât*, İstanbul 1293, II, 416; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 262; *Osmanlı Müellifleri*, I, 58; *Salnâme-i Maârif-i Umûmiyye* (1316), I, 862-863; "Amasya'da Medfun Şeyh Habîbî ve Rukiyye Bacı Hatun'un Müsterek Vakfiyeleri", *Çorumlu*, I/12, Çorum 1945, s. 148-153.

KÂMİL ŞAHİN

HABÎB el-MEKTÛM

(الحبيب المکتوم)

Muhammed el-Habîb b. Ca'fer el-Musaddak b. Muhammed el-Mektûm b. İsmâîl b. Ca'fer es-Sâdık (ö. 270/883 [?])

İsmâîlîler'in gizlilik dönemindeki imamlarından.

Ca'fer es-Sâdık'ın vefatından (148/765) sonra iki oğlu etrafında iki gruba ayrılan taraftarlarından Mûsâ el-Kâzım ve neslinin imâmetini benimseyenler İmâmîyye, İsmâîlî'nin imâmetini benimseyenler de İsmâîliyye diye anılmıştır. İsmâîl babasının hayatında öldüğü için mensupları, Mektûm diye anılan oğlu Muhammed'in (ö. 198/814 [?]) imâmetini ileri sürmüşlerdir. Muhammed el-Mektûm'dan itibaren, 297 (909) yılında Kuzey Afrika'da Fâtımî Devleti'ni kuran Ubeydullah el-Mehdî'nin ortaya çıkışına kadar geçen yaklaşık bir buçuk asırlık süre İsmâîliyye'nin gizlilik (setr) dönemini teşkil eder. Bu dönemdeki imamların kimler olduğu ve sayıları hakkında kaynaklarda farklı rivayetler vardır. Habîb el-Mektûm, bazı tarihçilere göre İsmâîliyye'nin gizli imamlar devresinde Muhammed b. İsmâîl ve Ca'fer b. Muhammed'den sonra üçüncü imamdır ve Ubeydullah'ın babasıdır (Zehebî, XV, 141; İbn Haldûn, IV, 30-31). Bazı rivayetlerde ise özellikle Muhammed el-Habîb adına yer verilmeyip İsmâîliyye'nin imamları silsilesi Muhammed b. İsmâîl'den sonra Abdullah (Ahmed el-Vefî), Ahmed (Muhammed et-Takî), Hüseyin (Abdullah er-Radî) ve Ubeydullah el-Mehdî olarak zikredilmektedir (Mustafa Gâlib, s. 148-157; Hasan İbrâhim Hasan, s. 78; Daftary, s. 551). İsmâîlî müelliflerince benimsenen bu sonuncu silsiledir. İsmâîliyye imamlarının gizlilik döneminde takıyye*ye uyarak değişik isimler kullanmaları dikkate alındığında, Mehdi Ubeydullah'ın babası olduğu söylenen ve faaliyetlerinden bahsedilirken aynı dâîleri görevlendirdikleri belirtilen Hüseyin b. Ahmed ile Habîb el-Mektûm'un aynı kişi olarak kabul edilmesi her iki rivayetin uzlaşdırılmasını mümkün kılacaktır.

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Habîb el-Mektûm, III. (IX.) yüzyılın ortalarından sonra Hama yakınındaki Selemiye'ye yerleşmiş, dâîlerini buradan sevk ve idare ederek kendi soyundan gelmesi beklenen mehdî için taraftar

toplama faaliyetine girişmiştir. Habîb el-Mektûm'un bazan tebdili kıyafet ederek dolaştığı, bu sırada kabiliyetli gördüğü kimseleri mezhebi yaymak için görevlendirdiği bilinmektedir. Kûfe'de rastladığı ve kendi tarafına çektiği İbn Havşeb ile Ali b. Fazl'ı 266 (880) yılında Yemen'e gönderdiği, İbn Fazl'ın davaya ihanet etmesine rağmen İbn Havşeb'in sadık kaldığı belirtilmektedir. Bu arada Mağrib'de İsmâîlî hâkimiyetinin kurulmasını temin eden Ebû Abdullah eş-Şîfî'nin, İbn Havşeb'in yanında yetiştirildikten sonra bu bölgede görevlendirilmesi Habîb el-Mektûm'un faaliyetleri arasında zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 24-26; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XV, 141-142; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 30-31; Makrizî, *el-Hıta*, I, 160; a.mlf., *İttî'âzû'l-hunefâ* (nşr. H. Bunz), Leipzig 1909, s. 26-27; a.mlf., *el-Muḳaffâ'l-kebir* (nşr. M. Ya'lâvî), Beyrut 1407/1987, s. 53-56; C. Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihî* (trc. Neşet Çağatay), Ankara 1964, s. 147; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 33; Mustafa Gâlib, *Târîhu'd-da'veti'l-İsmâ'iliyye*, Beyrut 1979, s. 148-157; J. N. Hollister, *The Shi'a of India*, New Delhi 1979, s. 209-210; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 47, 48, 74, 75, 401, 403, 487; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 70; F. Daftary, *The Ismâ'ilis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1992, s. 551.

HASAN ONAT

HABÎB b. MESLEME

(حبيب بن مسلمة)

Ebû Abdîrrahmân (Ebû Mesleme) Habîb b. Mesleme b. Mâlik el-Fihri (ö. 42/662)

Suriye ve Anadolu fetihlerine katılan sahâbî.

610'da veya 620'de doğdu. Kureyş kabilesinin Fihri koluna mensuptur. Anadolu'ya yaptığı birçok akın sebebiyle Habîbü'r-Rûm diye de anılır. 8 (629-30) yılında müslüman oldu. Hz. Peygamber'le gazvelere iştirak etmek için Medine'ye gitti ve Tebük Gazvesi'nde bulundu. Ancak onun sahâbî olmadığını söyleyenler de vardır. Hâlid b. Velid kendisini, Büsr b. Ebû Ertât ile birlikte Gütatü Dimaşk'ın bazı köylerine baskın yapmak için gönderdi. Habîb, 15 (636) yılında bir öncü süvari birliğinin başında Yermük Savaşı'na katıldı ve Suriye'nin önemli bir kısmını fethetti. Ayrıca İyâz b. Ganm ile birlikte An-

takya'yı ikinci defa fethetti (17/638) ve Cürcüme şehri üzerine yürüdü. Cerâcime barış istemek zorunda kaldı. Yapılan anlaşmaya göre Cerâcime gerektiğinde asker vermeyi, Amanus dağında ve Suriye'ye giriş çıkış noktalarına hâkim kalelerde bulunduracağı kuvvetlerle müslümanlara bilgi verip casusluk yapmak suretiyle yardımcı olmayı kabul etti. Aynı yıl Selâmet Geçidi diye de anılan Hades Kalesi'ni, Malatya ve civarını ele geçirdi. 20 (641) yılında Hz. Ömer tarafından el-Cezîre'ye vali tayin edilen Habîb b. Mesleme, daha sonra Bâbülebvâb'ın fethinde Sürâka b. Amr'a yardım etmek üzere görevlendirildi (22/642-43). Hz. Osman döneminde Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyan tarafından 24 yılı sonunda (Ekim 645) Doğu Anadolu'ya gönderilen Habîb Bizans kuvvetlerine karşı başarılı oldu. Kâlikalâ'yı (Erzurum) emanla alıp birçok şehir ve kasabayı haraca bağladıktan sonra Suriye'ye döndü (25/645-46). Daha sonra Hz. Osman tarafından Bâbülebvâb'ın fethinde Selmân b. Rebîa el-Bâhilî'ye yardım etmek üzere görevlendirildi (32/652-53). Ancak Habîb b. Mesleme ordunun sevk ve idaresini kendisi üstlenmek isteyince aralarında ihtilâf çıktı ve Habîb'i destekleyen Suriyeliler'le Selmân'ı destekleyen Iraklılar birbirlerini ölümlle tehdit etmeye başladılar. 35'te (655) Kınnesrîn valiliğine tayin edilen Habîb göreve yeni başladığı sırada Muâviye onu Hz. Osman'a yardım etmek üzere Medine'ye gönderdi. Vâdilkurâ'ya ulaştığında halifenin öldürüldüğü haberini alınca Dimaşk'a döndü. Habîb bundan sonra Muâviye ile beraber oldu ve onun Hz. Ali'ye gönderdiği heyetin sözcülüğünü, Sıffin'de Suriye ordusunun sol kanat kumandanlığını yaptı. 41 (661) yılında Muâviye tarafından İrmîniye valiliğine tayin edildi ve burada vefat etti.

Muâviye'nin istişare heyetindeki önemli kişilerden biri olan Habîb savaş tekniklerini iyi bilen cesur bir kumandandı. İrmîniye'de kırktan fazla şehir ve kaleyi fethetmesi de bunu göstermektedir. Ganimetlerin taksimine dair rivayet ettiği bir hadis Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ile (IV, 159-160) Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Dârimî'nin *es-Sünen*'lerinde yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 159-160; Dârimî, "Cihâd", 8, "Siyer", 43; İbn Mâce, "Cihâd", 35; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 409-410; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 294; Belâzürî, *Fütûḥ* (Rıdvân), s. 141, 152, 155, 189, 200, 201, 202, 203, 206; Dîneverî, *el-Aḥbârü't-tuvâl*, s. 170-174, 182; Taberî, *Târîḥ* (Ebû'l-Fazl), III, 396, 407; IV, 55, 156-157, 162, 248, 263, 304, 307, 352, 421; V, 7, 11, 13, 18, 54, 71; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 346-347, 432; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 320-321; İbn Asâkir, *Târîḥu Dimaşk* (nşr. Ömer b. Garâme el-Amrî), Beyrut 1415/1995, XXII, 62-81; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 495, 497, 532, 535; III, 97, 133, 186, 287, 291, 294, 295, 321, 333, 354; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 373-375; Zehebi, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 188-189; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VII, 123, 153, 158, 160, 188, 258, 261, 262; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 309; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 190-191; Bedrân, *Tehzîbü Târîḥi Dimaşk*, IV, 38-42; Mahmûd Şit Hattâb, "Habîb b. Mesleme el-Fihri, fâtîḥu Şatra İrmîniyye", *MMLADm*, XLIX/1 (1974), s. 34-58; H. Lammens, "Habib", *JA*, V/1, s. 9; J. W. Fück, "Habib b. Maslama", *EF* (Fr.), III, 13.

ASRİ ÇUBUKÇU

HABİB en-NECCÂR

(حبيب النجار)

İslâmî kaynaklara göre
Yâsîn sûresinde
kıssası anlatılan kişi.

Kur'an-ı Kerim'de, "karye" halkını Hakk'a davet etmek için bir şehre (Karye) gelen iki elçiye destek olmak üzere bir üçüncüsünün gönderildiği, halkın bunlara karşı çıktığı, sadece şehrin uzak bir yerinden gelen bir kişinin iman edip onları desteklediği ve bu kişinin, açıkça ifade edilmemekle beraber âyetin gelişinden anlaşıldığına göre şehir halkı tarafından öldürüldüğü, onun imanı sayesinde cennete girdiği, kendisine kötülük eden şehir halkının ise bir sayha ile helâk edildiği anlatılmaktadır (Yâsîn 36/13-29).

Müfessirlere göre elçilerin adları Yuhannâ, Pavlus ve Şem'ünûs-Safâ (Simun Petrus), gönderildikleri şehir ise Antakya'dır. Bunların tebliğini kabul eden mümin kişinin adı da Habîb b. Mûsâ, Habîb b. İsrâil veya Habîb b. Mer'î'dir. Tefsir kitaplarında Habîb'in neccâr (dülger), ipekçi, kassâr (bez ağartan) veya ayakkabıcı olduğu, günlük kazancının yarısını ailesine ayırıp diğer yarısını tasadduk ettiği, cüzam hastalığına yakalandığı için şehirden uzak bir yerde oturup ibadetle meşgul olduğu, iman ettiğini açıklayıp halkı da iman etmeye çağırınca taşlanarak, linç edilerek veya hızarla kesilerek öldürüldüğü, kesilmiş başını eline alıp yürüdüğü

rivayet edilir. Kur'an'daki âyetlerin üslûbu Hz. Peygamber zamanında bu kıssanın bilindiğini göstermektedir. "Bir misal olarak şu şehir halkını onlara anlat" mealindeki âyetle (Yâsîn 36/13) kıssa hatırlatılarak şehir halkının âkibetinden ibret alınması öğütlenmektedir. Bu şehrin neresi olduğu, hadisenin ne zaman vuku bulduğu ve iman ettiği bildirilen şahsın kimliği konusunda hadislerde de bir bilgi bulunmamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de Semûd kavmi (Hûd 11/67; el-Kamer 54/31), Medyen ehli (Hûd 11/94), Lût kavmi (el-Hicr 15/73) ve Ashâbü'l-Hicr (el-Hicr 15/83) gibi kavimlerin Allah'ın elçilerini dinlemedikleri için bir sayha ile helâk edildikleri belirtilmektedir. Yâsîn sûresinde söz konusu edilen şehrin bu kavimlerden birine ait olup olmadığı bilinmemektedir. Müfessirlerin olayın meydana geldiğini söyledikleri Antakya'da milâttan sonra 35 yılında bir deprem olduğu bilinmekteyse de bunun Kur'an'da anlatılan hadise ile ilgisinin tesbit edilmesi mümkün değildir.

Diğer taraftan tefsir kitaplarında elçileri bu şehre Hz. İsa'nın gönderdiği rivayet edilir. Hristiyan kaynaklarında Hz. İsa'nın tebliğ faaliyeti esnasında Antakya'ya elçi yolladığına dair bilgi yoktur. Onun semaya urûcundan sonra Kudüs'teki hristiyanlar tarafından bu şehre gönderilen Barnaba Tarsus'tan Saul'u de (Pavlus) yanına çağırması, ikisi birlikte bir yıl süre ile orada yeni dini yaymışlardır (Resullerin İşleri, 11/22-26). Pavlus ile Barnaba Antakya'da iken daha sonra Simun Petrus da oraya gitmiştir (Galatyalılar'a Mektup, 2/11). Ancak Ahd-i Cedid'de Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssaya benzer bir olay yer almamaktadır.

Ahd-i Cedid'de sözü edilen Agabus'un (Resullerin İşleri, 11/27-28) Habîb en-Neccâr olduğu ileri sürülmüşse de (JA, V/1, s. 9) bunu ispat edecek hiçbir delil yoktur (EF [Fr.], III/1, s. 12-13). Agabus'la ilgili Ahd-i Cedid'deki bilgi şöyledir: "O günlerde Yeruşalim'den Antakya'ya bazı peygamberler indiler. Bunlardan Agabus adlı biri kalkıp bütün dünya üzerinde büyük bir kıtlık olacağını Ruh vasıtasıyla bildirdi; bu da Klavdius'un günlerinde oldu" (Resullerin İşleri, 11/27-28). Ahd-i Cedid'de Agabus'un bu hadiseden sekiz yıl sonra Kaysâriye'deki faaliyetinden de bahsedilir (Resullerin İşleri, 21/10-11). Grekler, Agabus'un Hz. İsa'nın seçtiği yetmiş şâkirdten biri olduğuna ve Antakya'da şehid edildiğine inanırlar (DB, I/1, s. 259).